

D. D.

CONSENT. AMPLISS. FACULTAT. PHILOSOPH.
IN REG. ACAD. ABOËNSI,
DISSERTATIONEM PHILOLOGICAM,
DE

VERBO
NON
OBSCURO,

ES. VIII. 20.

PRÆSIDE
LAURENTIO O.
LEFREN,

L. L. O. O. ET GRÆC. PROFESS. REG. ET ORD.

Candidis rerum Censoribus examinandam sistet

ANDR. GUST. STRANDMANN,

ROSSIA-WIBURGENSIS.

DIE XIII. MARTII MDCCLXXVI.

IN AUDIT. MAJ. TEMPORE A. M. SOLITO.

ABOË, Impressit JOHANN. CHRISTOPH. FRENCKELL.

SON EXCELLENCE,
MONSEIGNEUR LE PRINCE
**PIERRE
NIKITITSCH
TRUBETSKOY,**
SENATEUR,

CONSEILLER PRIVÉ ACTUEL ET CHAMBEL-
LAN AU SERVICE DE SA MAJESTÉ IMPERIA-
LE DE TOUTES LES RUSSIES, CHEVALIER
DE L' ORDRE DE L' AIGLE BLANC.

MONSEIGNEUR.

*Mon Pere m' ayant depuis ma plus tendre enfance
inspiré un devouement respectueux pour VOTRE EX-
CELLENCE, j' ose aujourd'hui, MONSEIGNEUR, met-*
tre

tre à Vos piés cet *Essai Academique*. Fils d'un
prédicateur, & me proposant d'entrer dans le meme
chemin, je me suis appliqué à chercher le vrai sens d'
un verset de la Sainte Ecriture, qui nous enjoint de
consulter la parole de Dieu, parce qu'elle n'est pas
obscure, comme les arts magiques. Daignez, MON-
SEIGNEUR, de recevoir cette marque, quoique foible,
du respect le plus parfait & le plus soumis, avec la
bonté si generalement connue & estimée en VOUS: dai-
gnez aussi continuer au fils la meme protection que
VOUS avez si genereusement accordée à son Pere, &
permettez que je sois avec la plus profonde soumission

MONSEIGNEUR,
DE VOTRE EXCELLENCE

le très humble & très obeissant
serviteur
ANDRÉ GUST. STRANDMANN.

MONSIEUR,
LE BARON,
JEAN DE
FREEDERICKSZ,
BANQUIER DE LA COUR DE SA MAJESTÉ
IMPERIALE DE TOUTES LES RUSSIES.

MONSIEUR.

*Daignez me permettre, MONSIEUR, je Vous en
supplie, de Vous offrir ce petit Essai Academique,
foible tribut d' un respect merité à tant de titres.
Vous avez, MONSIEUR, honoré mon Pere de Vos
bontés: son fils a herité de ses sentimens, le même zele*
pour

*pour le service de sa patrie, la même reconnaissance
envers ses bienfaiteurs: puisse-t-il, MONSIEUR, etre
digne de conserver la même place dans VOTRE sou-
venir Et dans Vos bonnes graces! Je suis avec le
respect le plus profond,*

MONSIEUR

*Votre tres-humble Et tres obéissant
serviteur*

ANDRÉ GUST. STRANDMANN.

VIRO Plurimum Reverendo atque Præclarissimo,
DN. ANDREÆ STRANDMANN,
Ecclesiæ, quæ DEO in Pyhäjärvi colligitur, Pastori Me-
ritissimo, vigilantissimo,
PARENTI INDULGENTISSIMO.

*Q*uoniam nullum officium referenda gratia majus sit, facile vides, **PARENS INDULGENTISSIME**, quam æstare debeat meus animus, dum tua in me beneficia cogito. Quo enim ea & pluria & majora sunt, eo etiam intensior est affectus grati animi, quo ad ea agnoscenda & recolenda feror. **TIBI** enim **PARENS OPTIME**, non vitam solum, sed omnia etiam, quibus gaudeo vitæ ornamenta & subsidia debeo. Inde enim a teneris mihi amorem pietatis singulari diligentia inspirare sategisti; Cumque paulo robustior esse inciperem, ipse mihi prima Litterarum rudimenta tanto studio instillasti, ut nihil addi potuerit. Quid dicam de monitis plus quam paternis, quibus me ad Musas profectum Academicas semper ad studium solidæ virtutis incendere perrexisti? Quid de insignibus illis sumtibus, quibus meas in litteris progressionem quotidie promovere studuisti? Singula majora sunt, quam ut verbis exprimi, nedum officiis rependi a me pro dignitate possint. Quod vero habeo, id **TIBI, PARENS INDULGENTISSIME** offero, animum gratissimum, pietatisque plenissimum. Accipe insuper, ut talis animi tesseram, teneras hæc primitias studiorum meorum Academicorum, quæ tuis ipsis impen- sis in lucem jam prodeunt publicam! Quod reliquum est, nihil mihi prius erit, nihil antiquius, quam pro tua constanti felicitate vota nuncupare calidissima. Faxit Deus benignissimus, ut **TE, PATER OPTIME**, una cum **MATRE CARISSIMA**, quam diutissime non modo saluum & incolumem, sed fecundis etiam rerum successibus florentem quam diutissime videam in nominis Divini gloriam, Ecclesiæ Christi emolumentum, & veritatis, de qua specimen nostrum agit, præsidium, nostrorumque omnium, quotquot tui sumus, gaudium & solatium certissimum. Sic suspirat, et ad extremum usque vitæ halitum suspirabit

PARENTIS INDULGENTISSIMI

filius obedientissimus
ANDR. GUST. STRANDMANN,

§. I.

Quam hoc singulis accadat scriptis, ut modos loquendi habeant, quæ partim ex institutis gentium, partim ex ingeniis Scriptorum, partim aliis ex circumstantiis pendeant; mirum non est, quod nullum fere scripturæ genus invenire liceat, quin passim loca habeat, quæ variam admittant interpretationem. Si hoc locum habet in scriptis, cum adhuc vivæ sunt lingvæ, quibus consignata sunt, facile quisque videt, quid tum usu venire debeat, cum ea legimus, quæ lingvis dudum emortuis exarata sunt. Hæc quo longius a nostris vel moribus vel temporibus remota sint, eo plus obscuritatis habeant, necesse est; inprimis ubi res continent, quæ aliunde intelligi nequeunt. Mirum igitur non est, quod in *Lingua Hebræa*, ut ex ea exemplum petamus, subinde multi occurrant nodi, quos ne doctissimi quidem Philologi adhuc solvere potuerint.

rint. Nam cum hæc lingua non tantum ultra duo
abhinc millia annorum mortua fuerit, sed genium
quoque spiret, quod a genio Lingvæ cujusque Eu-
ropææ tantum distat, quantum a cœlo terra; ad
solidam ejus scientiam pervenire *hoc opus hic labor*
est. Difficultatem auget, quod ex universis lingvæ
divitiis, quibus olim sine dubio abundavit, non ni-
si unus superest liber, qui ea consignatus est, is
nimirum, quem nomine SACRI CODICIS *Veteris*
fœderis veneramur, quique non tantum valde me-
diocris est molis, sed res quoque continet, quæ ca-
ptum ingenii humani longissime superant. Nam
præter *historica, physica, mathematica* & id genus a-
lia, quæ passim admixta habet, inprimis exponit
abstrusissimum DEI *consilium de salute hominum æter-*
na, quod neque ratione, neque meditatione, ne-
que ulla alia via, quam revelatione Divina indaga-
re licet. Quod si igitur in illis prioribus, quæ ma-
gis obvia sunt, aqua nobis subinde hæreat, idem
sæpius in his accidere debuisset, nisi, quæ summa
DEI est bonitas, experientia contrarium testaretur.
Nullus enim articulus fidei est, quin tam claris &
certis ex oraculis erui possit, ut nullus dubitandi
locus supersit. Interim tamen negari non potest,
quin in illis etiam locis, quæ *dicta* continent *classi-*
ca, subinde alium sensum invenias, si ipsum *Tex-*
tum intelligas, alium, si placita sequaris *Interpretum*,
qui nunc sententiam Textui contrariam tantum
non unanimiter amplectuntur, nunc adeo diversa
sequuntur decreta, ut quodnam verissimum sit, dif-
ficil-

facillime intelligi possit. Quid? quod non raro usu veniat, ut verus loci sensus lateat, ubi sexcenta varia interpretamenta prostant. Ratio hujus phænomeni saepe non alia est, quam quod Theologi passim, neglecto instrumento philologico, quod rite tractare non didicerint, theologia quadam traditionaria, ut ita dicam, contenti fuerunt, satis se doctos arbitrantes, si loca perperam intellecta torno philosophico ita aptare possent, ut analogiæ fidei convenirent. Quanta malorum lerna ex hac Theologorum ignorantia aut negligentia in rem Sacram redundaverit, hujus loci non est pluribus exponere. Hoc tamen reticere non possumus, eos veritati cælesti pessime consuluisse, qui dogmata maximi momenti precariis superstruxerunt fundamentis, obscuram atque incertam clamitantes Scripturam, quam si recte intellexissent, & clarissimam & certissimam invenissent. Quid hostes veritatis ex hoc amicorum stupore lucrati sint, clarius patet, quam ut verbis explicari necesse sit. Sed hæc hætenus. Nunc propius ad institutum. Exemplum loci Scripturæ ex ordine classicorum, quem plerique Interpretes perperam intellexerunt, nobis exhibet oraculum Esaiæ Capite VIII commate 20. ubi tantum non omnes vocem *אור* *Auroram* exponunt, cum tamen, notio *obscuritatis*, nostro quidem iudicio, hic multo rectius tueatur locum. Hæc interpretatio quam solido nitatur fundamento, hoc specimine Academico pro virili nobis propositum est ostendere. Interea Te, Lector benivole, quo decet

studio & officio rogamus, ut conatum nostrum meliorem in partem interpreteris.

§. II.

Ut eo rectius in proposito nobis argumento versemur, primo omnium loco Textum Hebræum totius versus, una cum potioribus ipsius versionibus, quas vel antiquiores, vel recentiores excuderunt, exhibuisse juvabit. Verba igitur ipsius Textus sic habent: לתורה ולתעורה אם לא יאמרו. כדבר הזה אשר אין לו שחר. Ex his verbis varium admodum sensum exsculperunt Interpretes. Eos igitur prius audire volumus, quam quæ nobis sedeat sententia aperiāmus. PARAPHRASIS CHALDAICA Jonathanis hunc loci sensum concepit: כרון תימרון להון לאוריתא דאתיהובת לגא ולסהדר. אנתגא שמעון אלה תגלון לביני עממיה ויימרון. לכון כפתגמא הרון מכן לית ליה מן דשחר ויבעני. i. e. Legem, quæ data nobis est in testimonium, audivimus. Nisi transmigraveritis inter populos, & dixerint vobis juxta verbum hoc: jam non erit ei qui mane consurgat, & requirat illud. Paulo aliter LXX. Interpretes: *Νόμον γὰρ εἰς θεήματα ἔδωκεν, ἵνα ἔπωσαν αὐτὸς ὡς τὸ ῥῆμα αὐτοῦ, περὶ ᾧ αὐτὸς ἔφη δῶρα δίδαι περὶ αὐτοῦ.* SYRUM & ARABEM, ob inopiam typorum, describere non licet. Utriusque igitur Latinum interpretamentum ex Polyglottis Anglicanis adposu-

se sufficiat, eoque magis, quod uterque LXX. Senes secutus est. ILLE quidem hunc exhibet sensum: *Legem & testimonium consulite, ut ne proferrant huiusmodi sermonem, pro quo nullum dari potest munus*; HIC vero nientem τῶν δ' adhuc pressius representat hoc modo: *Nam legem dedit eis in auxilium; quominus dicerent, nihil par est huic sermoni, pro quo par munus offerri potest.* LATINUS VULGATUS rectius legit, sic transferens: *Ad legem magis, & ad testimonium.* Quod si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina Lux. LUTHERUS vertit: *Ja, nach dem Gesetz und Zeugniß. Werden sie das nicht sagen, so werden sie die Morgenröthe nicht haben.* Lutherum *κατὰ πίδα* sequitur SVECUS, qui sic interpretatur: *Ja, efter Lag och witnessbörd: om the thet icke säga, så skola the icke få Morgonrådan.* FENNUS de anno 1758: *(Ja pikemini) Lain jälken ja todisturen? ellei he tämän sanan jälken sano, niin ei heidän pida Ilamurskoa saaman.* DANUS de anno 1749: *(Ja) efter Lov, og efter witnessbörd; dersom de ikke sige efter dette ord, (da siger,) at ingen (af dem) seer Morgenrøden.* GALLUS Genevensis de anno 1638: *A la Loi, & à la Temoignage: Que si ils ne parlent selon cette parole-ci, pour vrai il n'aura point de matin pour lui.* ANGLUS de anno 1662: *To the Law, and to the Testimony: if they speak not according to this word, it is because there is no light in them.* DIODATUS: *Alla legge et alla testimonianza: se alcuno non parler à secondo qu'esta parola (sapiatte) che non (y'è) per lui alcuna aurora.*

SEB. CASTELLIO: *ad legem & ad oraculum: alioquin ea dicent illi, in quibus nihil erit aurora.* JUNIUS & TREMELLIUS: *Legem & Testimonium consuluto: An non loquantur in sententiam illam cuiusque nulla est lucis scintilla.* JOH. CHRIST. ORTLOBIUS in differt. peculiari: Nach dem Gesetz und Zeugniß sollen sie fragen, wo sie nicht solche Worte reden wollen, in welchen keine Morgenröthe ist. JOSEPH. FRID. SCHELLING, (in Abhandlung von dem Gebrauch der Arabischen Sprache zu einer gründlicheren Einsicht in die Hebräische) hanc novam habet versionem: (Nein!) zu dem Gesetz und Zeugniß (haben sie sich zu halten): Sollen sie denn nicht nach diesem Worte sprechen, bey welchem kein Blendwerck ist? JOH. DAV. MICHAËLIS in nova versione Jesaiae manuscripta & Orientalische und Ergetische Bibliothek 1. Th. pag. 123: Weissagung und Lehre laß sie fragen! Wen sie diese Wort nicht nachsprechen wollen, das ohne Blendwerck ist. Hi duumviri, nostro quidem judicio omnium optime transtulerunt. Et si, quod res est, dicamus, interpretatio Illustris MICHAËLIS ideo maxime placet, quod melius convenit cum iis, quæ proxime sequuntur. Interea etiam ab ea paulullum nobis recedendum judicamus in hunc modum transferentes: *Ad doctrinam testatissimam accedere debent consulturi. Nisi huic verbo, quod nihil obscuritatis habet, congrua dederint responsa; Sverthice: Med faststald lara böra the rådsföra sig. Gisiwa the icke svar enligt detta ordet, uti hwilket intet är något mörkt; så re.* Hanc

Hanc loci translationem deinceps idoneis argumentis munire conabimur. Hic alia nonnulla interponere volumus.

§. III.

Varias Interpretum conjecturas vidimus. Nunc varias Commentatorum sententias lustrabimus. Hi adeo inter se discrepant atque dissentiunt, ut vel illo solo conficiatur argumento, illis certe non ortam fuisse *Auroram* veritatis, qui eam sibi hoc loco videre visi sunt. Nec hoc magnopere mirandum. Nam cum plerique interpretum spissis in tenebris palpaverint, eo minus a vulgo Commentatorum expectari potuit, ut menda eorum tollerent, quod bonus quoque Homerus subinde dormitat & optimus quisque Commentatorum non raro ad vitia interpretum cæcutiat. Quod venerando patri HIERONYMO *Stridonensi*, qui omnium patrum Hebraice doctissimus habetur, circa locum nostrum accidit, id huic adserto fidem sine dubio facere potest. Nam cum is in versionem incidisset LXX interpretum, qui, ut vidimus, תעורה & שחר & ὁ ὄρεσι transtulerant, non aliam ob causam, quam quod pro illo תעורה, pro hoc שחר per ἀβλεψίαν legerint, tantum abest, ut bonus pater hæc ulcera scalpello philologico aperiret, ut potius emplastro quodam oratorio oblinere satageret, ita rhetoricando:

do: Deus *Judeis Legem in adiutorium dedit; adeo ut non dicant gentes ad oracula sua fugientes sicut verbum hoc, quod adiutorii loco Judeis datum est; quod verbum cum gratis datum sit, gratis accipiendum est, nec licet pro eo munera offerre.* Hæc in se vera sunt, sed ea hoc loco dici, falsissimum est. Inter ea HIERONYMUM faciles excusamus. Nam quod is acutius non vidit, id profecto non hominis, sed temporis culpæ tribuendum. Idem fere de recentioribus dicendum. Vix enim paulo oculatior ceterisque audacior extitit Philologus, qui veteres aliquot errores nova veritatis facula detegere & corrigere sustinuit, quin aliquid famæ metuendum fuisse senserit a tetra hæretificantium turba, quæ homines etiam innocentes, ubi talia audent, atra hæreseos nota infamare solet. Quorsum vero hæc dicuntur? ut ratio pateat, cur viri etiam sagacissimi & eruditissimi satius quandoque duxerint veteres sequi translatore eorumque errores potius commodis interpretationibus adhibitis mitigare, quam illis funditus evulsis simplicem substituere veritatem. Hinc de singulis fere vocabulis nostri dicti classici tot dissonæ sunt sententiæ doctorum, ut parum absit, quin huc adplicari possit tritum illud: *quot capita, tot sensus.* Sic nomina תורה & תעורה, quæ a plerisque *Lex & testimonium* transferuntur, nunc idem, nunc diversum, nunc hoc, nunc illud significare jubentur. Alii ea *assertive*, alii *interrogative* intellecta volunt. Alii certam *juramenti formulam* ex iis exsculpunt, alii nihil hujusmodi in iis inveniunt.

unt. Alii voce תורה *præcepta legalia* & voce תעודה
promissa evangelica innui autumant. Alii illa *verbum*
Dei scriptum, hac vero *oracula voce prolata* intelli-
gunt. Alii paulo aliter תורה *Scripta Mosaica*, תעודה
vero *oracula prophetica* interpretantur. Alii denique
sine discrimine *totam Scripturam Sacram* his vocibus
indigitari sciscunt. Particulas לא וכן quidam inter-
rogative sumunt, & an non vertunt, quidam indi-
cative & vel *sin minus*, vel *nisi*, vel *quod si non* ver-
tenda judicant. De sensu vocum כדבר הזה non
multo magis consentiunt. Quod per se, *secundum*
hoc verbum, valeant, agnoscunt omnes; Ubi vero re-
currit quæstio & scire volunt, quodnam hic ver-
bum intelligatur, mox gliscit dissensio, aliis *verum*
Dei verbum, quod Propheta nuper תורה & תעודה
vocaverat, aliis inanes *Pythonum musitationes*, de
quibus paulo superius egerat, eo indicari putanti-
bus. Excipit pronomen אשר, quod æque ambi-
guum faciunt. Hoc enim alii *relative*, alii *adsertive*
sumunt, alii *redundare* putant. Qui *adsertive* acci-
piunt, illi *certe*, vel *profecto* reddunt, qui *relative*,
illi hoc, una cum sequente לו, cui vertunt. Hoc i-
psum לו, ubi *relative* sumitur, ab aliis ad *doctrinam*
ab aliis ad *personam* refertur. Utrique in partes
abeunt. Ex iis, qui ad *doctrinam* referunt, alii
clarum Dei verbum, alii *perobscura murmura pythoni-*
ca hoc pronomine indigitari existimant. Nec unam
eandemque viam ingrediuntur, qui hoc *relativum*
ad *personam* respicere docent, Alii enim illud ad
Deastrum, alii ad *populum*, alii ad *personas singulas*,
qui-

quibus ita occæcatus erat animus, ut falsa hario-
rum & pythorum effata, quam vera DEI oracula
consulere mallerent. Atque ita perventum est ad vo-
cem שחר, in qua cardo omnis hujus quæstionis ver-
titur. Hanc, præeuntibus illis interpretibus, quos
§. II. adduximus, plerique commentatorum *auroram*
vertunt. Quoniam vero *propria* & *physica* vocis si-
gnificatio hic locum habere nequit, ad *metonymicas*
& *metaphoricas* necesse habent confugere. Cumque
Aurora sit *lucida*, ad notionem *lucis* unice atten-
dunt, in eaque extendenda & adplicanda adeo lu-
xuriant, ut quidquid unquam vox lucis in Sacris
Litteris *tropice* significet, id fere omne uni huic
voci obtrudant. Quum aurora suo adventu prima
diei initia adferat, & lucem valde debilem spargat,
præsertim si cum sole comparetur, rectius omnino
faciunt, qui *scintilla lucis* contenti sunt, quam qui
satis non habent, nisi *universum lucis oceanum* quasi
exhauriant. Doctissimus CAMPEGIUS VITRINGA
scite quidem observat, שחר & בקר tempus desi-
gnare matutinum & translate *tempus resurrectionis*,
forte quia illucescente aurora surgere solent ho-
mines, qui nocte quieverunt. Hinc inferre non du-
bitat, hoc loco consultoribus Pythonum denegari
resurrectionem iustorum ad vitam æternam. Hactenus
non inepte. Sed quando mox addit, hac voce de-
notari simul *manifestationem regni Christi atque do-
cumenta evidentissima gloriæ Divinæ cum eo connexa*,
vereor, ut notionem tanti splendoris admittat vox,
quæ formaliter *nigredinem* valet, & materialiter no-
tat

tat fuscum illud, quod medium est inter lucem & caliginem, sole nondum supra horizontem elevato, ut Cel STCCKIUS ad h. v. docet. Pari modo judicandum de cæteris, qui Metaphoras & Metonymias ex lumine auroræ captant. Ferri possunt, quamdiu lucem cognitionis veritatis celestis ea voce indicari statuunt. Simul vero ac verum comparationis tertium deserunt & non solum lucem gratiæ sed lucem quoque gloriæ in aurora quærunt, nostro quidem iudicio, audiendi non sunt. Neque enim facile a nobis impetrare possumus, ut credamus, tam stupidos fuisse Judæos, ut æternam gloriam ex obscuris hariolorum responsis, aut quærerent aut exspectarent. Et si vel maxime fuissent, hanc tamen mentem Prophetæ esse, non tam dixisse quam probasse sufficeret.

§. IV.

Haftenus varias aliorum sententias de sensu verborum oraculi nostri pro ratione instituti strictim enarravimus. Nunc nostram idoneis argumentis munire incipiemus. Omnium igitur primum nomina תורה & תעורה sub examen vocasse juvabit. Notio prioris seu תורה communissime poni solet in Lege, qua voce proprie intelligitur doctrina faciendorum & fagiendorum, quæ & internam mentis & externam operis obedientiam postulat, eamque ut

plurimum non tam *præmiis & promissionibus elicit*, quam *pœnis & comminationibus extorquet*. Sed hæc quidem notio vocis oppido falsa est. Quamvis enim, ubi Textus Hebræus תורה habet, ibi in versionibus legi soleat *Lex, Loi, Legge, Lag, Low, Law, Gesehe* &c. ut ex adductis modo speciminibus ex parte constat, tantum tamen abest, ut hæc notio vim vocis penitus exhauriat, ut potius Lex vix dimidium ejus ambitum dimetiatur. Hoc eo magis necesse est scire & tenere, quod hæc manca vocis nostræ significatio monstrosam quandam Christianismum in mundum introduxit. Nam cum *verus Christianismus spiritum postulet voluntarium, qui sponte & libere ea facit, quæ DEO placent*, ille vero spiritus non nisi ex doctrina evangelica nascatur, ut quidquid boni facere sibi videantur, qui ex lege pendent unice, nihil nisi jussa sapientes, id in *externum opus operatum* desinat, quod tantum a vero distat Christianismo, quantum status Servorum a statu Liberorum differt. Quid igitur vox תורה proprie & præcise significet, non exigui momenti quæstio est. Eam igitur paulo penitius excussisse non pœnitebit. Radix ירה unde descendit, quamvis generatim *jaciendi*, simulque *dejiciendi & injiciendi* significationem habeat, speciatim tamen sæpius de *rebus* adhibetur *acutioribus*, quæ, cum jaciuntur, objecta *penetrare* solent, utpote de *telis, jaculis, sagittis* & id genus aliis. Hinc יורה *pluviam* significat, quod ejus guttæ, cum decidunt, instar sagittarum terram penetrant, eamque irrigant & fœcundant.

dant. Nec prætereundum, quod *וַיִּרְרָה* proprie eam
 designet *pluviam*, quæ statim post *jecta semina* decidit,
 iisque vim germinandi communicat. Hæc ratio est,
 cur verbum *וַיִּרְרָה* in conj. Hiph. *instituendi & infor-*
mandi significationem habeat. Unde prono quasi al-
 veo fluit, vocem *וַיִּרְרָה*, vi originis, non tam *legem*
speciatim dicere, quam potius *generatim quamvis in-*
stitutionem, informationem, doctrinam & disciplinam,
 sive ea præcipiendo & mandando, sive promittendo
 & pollicendo instilletur. Hoc loco *doctrinam populo*
Israelitico traditam & scriptis Mosaicis comprehensam di-
cit, eoque minus evangelium excludit, quod totus
cultus Leviticus nihil aliud erat, quam *dulcissimum eu-*
angelium lingua quadam symbolica propositum & ex-
aratum. Nunc altera vox *וַיִּרְרָה* paucis excutienda
 sequitur. Hujus radix est *עָרַר*, cujus famosa signifi-
 catio id importat, quod *testes* faciunt. Hi vero pro
 objecto habent *veritatem*, eamque partim *latentem*
revelant, partim *vacillantem confirmant*. Hinc *וַיִּרְרָה*
 objectum dicit *revelationis & confirmationis seu do-*
ctrinam Divinitus revelatam & firmissimis testimoniis
confirmatam. Voces igitur *וַיִּרְרָה* & *וַיִּרְרָה* unum i-
 demque significant. Quod si vero quis per illam
 scripta Mosaica, per hanc vero oracula prophetica
 intelligere vellet, nihil ille faceret, quod a veritate
 alienum videretur. Interea res eodem fere rediret.
 Nam *Moses est Prophetarum oceanus*, & quidquid Pro-
 phetæ deinceps concionati sunt, id omne rationem
 habet ulterioris dilucidationis antiqui textus Mosai-
 ci, quem partim propius *determinant*, partim clari-

us *illustrant*. Sed cum veritas duobus gaudeat testimoniis, altero *externo*, qui eam aure percipiendam, altero *interno*, qui corde sentiendam exhibet, fieri posse videtur, ut תעורה, seu testimonium, hoc loco interiorē conscientię convictionem indigitet, quam Spiritus Sanctus de veritate in omnibus producit fidelibus, utrumcunque ad fœdus pertineant. Nostro certe iudicio, inconsulto Judæorum consilio hariolos & pythonicos sciscitandi non minus obstare potuit interior, quam exterior veritatis sensus. Quod si igitur utrumque jungamus testimonium, *doctrinam* habebimus *testatissimam*, ut in versione monuimus. Sed quomodo, inquires, salva lingvæ natura, fieri potest, ut duo nomina תורה atque תעורה, quæ copula sunt connexa, rem unam designent? Immo vero potest. Habemus enim innumeris exemplorum documentis confirmatam regulam Grammaticam, quæ modum, non tantum propinat, sed etiam demonstrat. *Hendiadys*, seu rectius ἐν διὰ δύοῖν dici solet figura seu regula, vi cuius duorum substantivorum copula connexorum alterum quandoque adjectivè explicandum est. Hujus regulæ exempla nonnulla in medium produxisse non pœnitebit. Sic ipse VIRGILIUS initio *Æneidos* scribit: *Arma virumque cano*, pro virum armatum cano. Pari modo *arma virosque* dicit Curtius L. VIII. 14. 1. His prælusit PALÆPHATUS de *Cadmo*, cum ἀνδρες π καὶ ἑπλα, pro ἀνδρες ὠπλισμένοι, posuit. Scholiastes ARISTOPHANIS, vocem πῶλον explicaturus, πῶλῳ καὶ ἑππῳ scribit, i. e. *pullus equinus*. Sed ex Sacra forte pagina exem-

pla

pla produci optas. Producam itaque & quidem primum Græca ex N. T. Talia sunt *ὅτι καὶ βρώσας, tinea & rosio*, pro *ὅτι βρώσασα tinea rodens* Matth. VI: 19. *Ἐν ἀγορευῇ καὶ νηστία, prece & jejunio*, i. e. prece sobria & jejuna Cap. XVII: 21. *ταύρους καὶ σέμματα, tauros & coronas*, i. e. tauros coronatos Act. XIV: 13. Quod coincidit cum illo Virgilii: victori relatum auro vittisque juvenem, ubi auro vittisque est pro vittis aureis. *Διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς, per gloriam & potentiam*, i. e. per gloriosam potentiam. Sed exempla ex lingua Hebræa petita desideras. Ex ea igitur nonnulla adjecisse juvabit. Sic facite *מִשְׁפָּט וצֶדֶק, iudicium & justitiam*, i. e. exercete justum iudicium. Jer. XX: 3. *מַחֲרִית וְתִקָּה, finem & expectationem*, i. e. finem expectatum dare Cap. XXIX: 10. *לשם ותפארת, ad nomen & ornatum*, seu gloriam, i. e. ad nomen ornatissimum, seu gloriosissimum. Plura addere nec vacat nec juvat, cum vel ex his paucis constet, quam recte se nostra habeat interpretatio, qua duo nomina *תורה ותעודה doctrinam testatissimam* exposuimus. Testatissimum vero Latini dicunt, quod verissimum est & certissimum. Hæc vero interpretatio non minus scopo Prophetæ, quam genio Lingvæ convenit. Judæi diro quasi æstro perciti ad harios & pythnicos consulendos cursitabant. Hi cum nihil veri aut certi haberent, non tantum responsa dabant *ambigua*, sed ea quoque *mustiando & balbitando* tam *obscure proferebant*, ut, quid dicerent aut sentirent deceptores, non intelligerent auditores. Cum igitur Prophetæ in eo esset, ut suos a falsissimis & obscurissimis

rissimis his præstigiis avocaret & ad doctrinam divinitus revelatam revocaret, nihil ipsi tam opportunum erat, quam hanc doctrinam a summa tum *veritate*, tum *firmitate* commendare. Quod verbum וַיִּרְר hic subaudiatur, id dubium esse debet nemini, qui contextum examinaverit. Commate præcedente duo axiomata inculcat Propheta, solum DEUM populo consulendum esse, nihilque tam esse absurdum, quam mortuos de fatis vivorum consulere. Ad hæc eo vehementius animis auditorum imprimenda maxime emphatico orationis genere, *interrogativo* simulque *elliptico*, utitur. Hoc vero commate modum, quo DEUS sit consulendus, paulo propius determinat, non aliunde petenda docens responsa, quam ex *verbo DEI revelato, eoque clarissimo atque certissimo*. Post nomina igitur תעורה & תורה subaudiendum est verbum וַיִּרְר . Id exinde constat, quod accentus magnus Athnachus hæc nomina construere vetat cum verbo sequente יאמר, quod eadem ellipsis in formula contigua commatis proxime præcedentis locum habet, quodque littera ל his nominibus præfixa eum constructionis modum involvit, quem verbum וַיִּרְר tum amat, cum in significatione consulendi adhibetur. Hoc plurimi observarunt Philologi, & nominatim perillustres JOH. DAV. MICHAËLIS, idque non ad hunc solum locum, sed a libi etiam sæpius.

§. V.

Ordine jam excutiendæ veniunt particule אִם
 לֹא ,

Nō, & quæ eas sequuntur vocabula. Primum qui-
 dem observamus, Dñ proprie *si*, & Nō proprie *non*
 significare. Hinc Nō Dñ conjunctim *si non*, vel *nisi*
 valere, certum est. Hoc multa demonstrent loca Scri-
 pturæ, in quibus hæc significatio extra controver-
 siam posita est. Exempla hic adponeremus, nisi o-
 tium nobis fecisset diligentissimus CHR. NOLDIUS
 in Opere Concord. Partic. Hebræo-Chald. ad quod
 Lectores remittimus, hæc lege, ut si quo in loco,
 ex iis, quos ille num 6. adducit, *sin minus* reddi
 debere videantur hæc particulæ, rem eodem recide-
 re cogitent. Qui formulam juramenti ex his par-
 ticularis exculpunt, nulla refutatione egent. Quid e-
 nim opus fuisset juramento confirmare, tam stoli-
 dos esse, vel fore multos Judæorum, ut nugamenta
 Pythonica pro Divinis haberent oraculis, cum res
 ipsa omnibus nota esset, adeo ut publica jam refu-
 tatione & castigatione malo occurrendum ducerent,
 quibus salus ecclesiæ erat commissa? Perinde hoc
 fuisset, ac si quis hodie, illis in locis constitutus, u-
 bi homines turmatim mulierculas concionatrices con-
 veniunt, coram ipsis locorum incolis, hujusmodi
 conventicula celebrari, juramento confirmare vel-
 let. Ad verbum igitur וַיִּשְׁבַּח progredimur. Hoc
 quamvis generatim *dicendi* significationem habeat,
 tot tamen admittit modificationes orationis, ut sin-
 gulas hic recensere longum foret. Sic, ut alias præter-
 eam, in judiciis *decernendi*, in mandatis *jubendi*, in
 promissis *pollicendi*, in colloquiis vero nunc *proponen-*
di, nunc *respondendi* significationem tuetur. Ultima
 vero potestas, quæ sola ad nostrum spectat institu-
 tum,

tum, præter alia Scripturæ loca, quæ adponere negat festinatio, disci potest ex Gen. III: 2. XVIII: 9. XXII: 1. Jos. XIV: 19, 21. Jer. XXXI: 6. Quodnam vero hujus prædicati subjectum sit, id paulo difficilius dignoscitur. Nos certum genus hominum determinare hic non possumus, sed generatim pertinere judicamus ad omnes, qui ab aliis consulerentur, præcipique, ut hi responsa darent, quæ verbo DEI revelato congrua essent, nihilque a quoquam nec proferendum, nec divulgandum, quod huic normæ non congrueret. Eoque minus a nobis impetrare possumus, ut jus responsa dandi ad certas restringamus personas, quod constitutio Reipublicæ Judaicæ ferebat, ut quilibet se pro Propheta tamdiu impune gerere posset, quamdiu eventus vaticinia ejus non refelleret, modo nihil proferret, quod doctrinæ Ecclesiæ Israëliticæ receptæ & institutis Mosaicis inculcatæ adversum teneret. Hinc illi etiam ipsi, qui spiritum habebant Pythonicum, tamdiu libere responsa dare poterant, quamdiu Mosis non contradicerent. Interea mortuorum responsa vel quærere, vel proponere ipse Moses severissime prohibuit. Voces כִּרְבָּר הוּא, *secundum hoc verbum*, non ad vana pythonicorum visa, sed ad verum doctrinæ typum a Mose præscriptum, quem Propheta initio commatis הוּרָה וְהוּרָה adpellaverat, referimus. Ratio, cur sic sentiamus, in eo sita, quod aliud non patiat, neque præclarissima descriptio hujus ipsius verbi, quam verba proxime sequentia involvunt, ut mox videbimus, neque severissima comminatio, quæ in commatibus hoc excipientibus iis denuntiatur, qui hanc normam non seque-

sequerentur. Hanc comminationem alii initium capere putant a voce **אשר** in hoc ipso commate, nos vero, calculo rectius subducto, eam commate demum sequente incipere judicamus.

§. VI.

Atque ita ad ultimam oraculi nobis propositi formulam, **אשר אין לי שחר**, pervenimus. Hanc eo diligentius excutere volumus, quod in ea totius negotii cardo vertitur. Prius vero, quam quid tota in recessu habeat, perspicere possumus, verba ejus singula seorsim expendere necesse est. Initium igitur faciemus a Pronomine **אשר**. Hoc non, ut multis visum est, *vim adseverandi* hoc loco habet, sed purum purum est *relativum* ad nomen **כסף**, quod proxime præcedit, referendum. Ita tamen hoc pronomen capiendum, ut non seorsim reddatur, sed cum sequente vocula **לי** conjungatur, cum eaque unum quasi vocabulum constituat. Hoc neminem offendere debet. Neque enim insolens est, ut hujusmodi pleonasmus pariat. Hoc vel pueris notum est. Vix enim tertiam partem primi capituli Sacri Codicis prius perlegere possit, quam idoneum rei exemplum in formula **אשר ורעו כי** bis inveniant. Huic similes deinceps per totum Codicem Hebræum quam sæpiissime occurrunt. Et quamvis hic pleonasmus in sententiis positivis videatur frequentissimus, non tamen defunt loca, qui eundem in sententiis etiam negativis habent. Horum igitur nonnulla hic adlegasse juvabit. Huc pertinet formula **אשר אין לי כסף**, *qui non est argentum* Jes. LV: 1.

אשר אין להם לחש, *quibus non est incantatio* h. e. qui incantari nesciunt. Jer. VIII: 17. אשר אין להם מאומה, *quibus nihil erat*. Cap. XXXIX: 10. אשר אין לו סנפיר, *quæ pinnas aut squamas non habent*. Levit. X: 10, 12. confr. Deut. XIV. אשר אין להם חומה, *quæ murum non habent*. Cap. XXV: 31. אשר אין כה מום, *quæ maculam non habet*. Num. XIX: 3. confr. v. 15. אשר אין להם רעה, *qui pastorem non habent*, Cap. XXVII: 17. 1. Reg. XXII: 17. אשר אין לה קצין, *quæ ductorem non habet*. Prov. VI. אשר אין להם כל מאו, *quibus nulla erat macula, nullum vitium* Dan. I: 4. Adde Ps. LV: 20. 2. Chron. XVIII: 7. &c. Ex his similibusque exemplis haud obscure constat, opus non esse Pronomen אשר in aliis lingvis distincta hic vocula exprimere. Non equidem negamus ei interdum competere vim adseverandi, sed eam hic locum habere, tum demum concedere cogeremur, cum hujus opinionis patroni necessariis evicissent argumentis, cum ea incipere apodosin, quæ protasi, quam particula אם insinuat, respondere debeat. Cum vero hæc hypothesis idoneo fundamento destituatur, eam vocis significationem, quam & simplicissimam & usitatissimam, in hujus modi quidem constructionibus, invenimus, eo minus deferre potuimus, quod hæc voci propria est, & migrare non licet regulam, qua proprias ac receptas vocum significationes tandiu retinere jubemur, quamdiu id nulla prohibeat necessitas. Quid? quod totus contextus ex nostra hypothese facillime fluat, & hæc interpretatio omnia habeat criteria veritatis, quæ unquam optari possint. Inprimis vero eam confirmat

firmat propria & nativa significatio nominis sequentis וְשׁוּר, quam nunc paucis investigare conabimur.

§. VII.

Hac voce sæpius denotari *auroram*, adeo certum est, ut absurdi essemus, si id in dubium vocare vellemus. Cum vero hæc notio huic loco difficillime adcommodari possit, de alia aptiori ac superiori cogitare ipsa necessitas postulat. Si formula nuper adducta ex mente nonnullorum Interpretum transferenda esset: *ei profecto non erit aurora*, sensus omnium simplicissimus esset, eum, qui, deserto verbo Divino, ad inania Pythonicorum somnia consultandi causa recurreret, prius morte puniendum esse, quam aurora diei proximi oriretur. Sed neque hunc sensum huic loco tribuunt Interpretes, neque per contextum commode tribui potest. Quomodo enim locum invenire potuissent omnia ea mala, quæ Propheta veræ doctrinæ contemtoribus in sequentibus minatur, si singuli eadem nocte e terra viventium deleri debuissent? Præterea duo hic adeo contraria sibi invicem opponit Propheta, ut lux & tenebræ vix plus habeant discrepantiæ, nimirum ex una parte *responsa pythonica*, ex altera vero *verbum Divinum*. Quemadmodum igitur illa in puris putis consistebant præstigiis, quæ vel spiritum fanaticum, vel ingenium fallendi non minus peritum, quam cupidum arguebant, ob eamque causam nihil veri aut certi habebant, ita hoc ex veritate clarissima atque certissima commendandum erat, eoque magis, quod fortissimum dissuadendi argumentum hinc ex illorum vitiis, illinc ex hujus virtutibus desumi debebat.

bebat. Hinc non satis erat doctrinam Mosaicam titulo testatissimæ ornare, quod nomen תעורה, ut supra monuimus, importat, sed requirebatur insuper, ut omnem obscuritatis opinionem ex ea denuo removeret. Nunquam enim nimis dicitur, quod nunquam satis discitur. Voci igitur שחר notionem *obscuritatis* tribuere, scopo dicentis convenientissimum erat. Eidem fini quoque favet constructio, quam tum laudavimus, cum vocibus אשחר notionem ei vindicavimus, & ad nomen רכר, quod proxime præcedit, referri debere ostendimus. Illa igitur sola nunc superest quæstio, utrum vox שחר revera *obscuritatem* significet? Ipsa radix שחר proprie *nigrum* vel *obscurum* esse significat. Hoc passim docent Lexica, Philologis summi subsellii confirmantibus. Quoniam igitur nomina formæ שחר, ex verbis qualitatis derivata, ipsam quandoque *qualitatem* significare solent, observante Cel. JOH. SIMONIS in Arcano Formarum Sect. IV. Cap. I. p. 257; nihil omnino obstat, quominus שחר *nigredinem* aut *obscuritatem* hic valeat. Hanc notionem ulterius confirmant nomina conjugata, utpote abstractum שחור, *Schchor, nigredo* Thren. IV: 8. & concretum שחר, *Schachor, niger*, a, m. Levit. XIII: 31, 37. Zach. VI: 2, 6. Cant. I: 6. V: 11. Quid! quod non desint, qui ipsi nostræ voci שחר nigredinis aut obscuritatis notionem tribuunt, non modo hoc loco, sed etiam Jes. XIV: 12. Hos. X: 15. Joel. II: 2. Amos IV: 13. & alibi. Vide Lexicon Manuale JOH. SIMONIS. Nec hanc vocis significationem negant, qui eam alias præstigias, Blendwerck, interpretari malunt. Eam certe agnoscit perillustis

JOH. DAV. MICHAËLIS, qui ideo artem magicam lingvis quibusdam Europæis a nigredine, utpote Germanice *Schwarzkunst* & Svetice *Swartkonst*, dictam observat, quod Arabes, unde profecta est, eam denominant a *ܡܫܚ*, quod & ipsis *nigrum* esse significat. Hic igitur pedem figere possemus, nisi paucis excusanda videretur insolentia, qua ab auctoritate laudati modo illustris MICHAËLIS recedere ausi sumus. Adeo nimirum nos tenet amor veritatis, ut nullius auctoritatem ei anteponeere possimus. Quod igitur vocem, de qua quæstio est, ad exemplum viri maximi, non *nullas præstigias*, intet Guesleri, sed *nikil obscuri*, intet uågot mörkt transtulimus, id factum est ideo, quod, ex tenore regulæ nuper allatæ, propriam, quam tropicam nominis significationem exprimere maluimus, idque eo magis, quod illam priorem cum scopo dicentis propius convenire judicavimus. Duas scilicet propositiones hic inculcat Propheta, alteram, fugienda esse consilia Pythonica, alteram, quærenda consilia Divina, idque ex verbo DEI revelato. Medii igitur termini, quo hoc svadet, & quo illud dissuadet, sibi invicem oppositi esse debent. Jam vero in Pythonibus diserte vituperat modum respondendi *obscurum*, quatenus consilia non clara & certa voce, sed submissa *mussitatione* & confusa *murmuratione* proferebant; ergo vi oppositorum in verbo Divino eam laudat virtutem, qua illud *non obscurum neque confusum*, sed in se ut verissimum, ita clarissimum est. Interea omnem Pythonicorum artem in fraudulentis præstigiis constitisse agnoscimus, nec ullo modo negamus, verbum
divini-

divinitus revelatum ab omni prorsus suspitione artis & fraudis remotius esse, quam a terra cœlum. Ob eamque causam non dubitarem interpretationem perillustri MICHAËLIS tanquam omnium, quas vidimus, optimam amplecti, nisi nostra hoc nomine simplicior videretur, quod, præter proprietatem litteræ, quam nuper ostendimus, non aliunde, quam ex insitis textus indicis, repetit rationem oppositionis, quam *Decus Gottingenhum* paulo altius ex indole oraculorum Pythonicorum, quam Propheta diserte non nominaverat, desumit. Interea utrumque verum est. Et sane re ipsa adeo parum inter nos superest dissidii, ut non dubitemus Lectoribus liberam facere optionem, utriusque eligere malint translationem, eoque magis, quod de terminis protaseos & apodoseos inter nos conveniat, id quod in causa est, cur de interpretatione *Schillingiana* idem iudicium ferre non possimus. Quid! quod ne verbo quidem a translatione perillustri MICHAËLIS dissensissemus, modo in lingua Svecana non desiderassemus vocabulum, quod Germanicum Blend-

werck commoditate æquare potuisset,

